

2014. M158

**Coimisiún na Scrúduithe Stáit
State Examinations Commission**

LEAVING CERTIFICATE EXAMINATION, 2014

ESTONIAN

HIGHER LEVEL

Wednesday, 18 June

09:30 – 12:30

**Vasta küsimustele ülesannetes I, II ja III. Kõikidele küsimustele tuleb vastata eesti keeles.
Kokku on võimalik saada kuni 100 punkti**

I. ÜLESANNE

(30 / 100)

Loe läbi alljärgnev tekst ning vasta küsimustele, kasutades oma sõnu ja täislauseid. Iga õige vastus annab 5 punkti.

LUGEMINE TEEB AHVIST INIMESE

1. Milleks on vaja ilukirjandust? Kas ilukirjandusel on meie elus muud funktsiooni kui meelelahutamine? Kas tema puudumine annab eluliselt tunda? Need küsimused on üha aktuaalsemad nii meil kui mujal. Tammsaare muuseumi teaduskohvikus arutlesid hiljuti sel teemal neuroteadlane Hendrik Luuk, kirjanik Jan Kaus, tõlkija ja kirjastaja Krista Kaer ja Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi juhatuse esimees Aime Klandorf. Oktoobri keskel avaldas Briti ajaleht The Guardian tuntud kirjaniku Neil Gaimani artikli “Miks meie tulevik sõltub raamatukogudest, lugemisest ja unelemisest”. 18. oktoobri ajakirjast Science võib leida David Comer Kiddi ja Emanuele Castano artikli “Ilukirjanduse lugemine toetab teadvuse teooriat”, kättesaadav on hulk hiljuti ilmunud samateemalisi raamatuid (Lisa Zunshine jt).

2. Mida need uurimused väidavad? Lühidalt öeldes seda, et ilukirjandus arendab inimese empaatiavõimet, kujutlusvõimet ja see on seotud tema sotsiaalse võimekuse ehk elus hakkamasaamisega. Tsiteerigem Neil Gaimani: “Ma olin kord New Yorgis ja kuulasin jutuaajamist uute vanglate ehitamisest, mis on tohutult kasvav tööstus Ameerikas. Vanglatööstus vajab plaani – kui palju vangikonge tulevikus vaja läheb? Kui palju vange on umbes 15 aasta pärast? Ja nad leidsid, et saavad seda väga kergesti ennustada, kasutades lihtsat algoritmi, mis põhineb küsitlusel, kui paljud 10–11aastastest lastest ei oska lugeda. Ja kohe kindlasti ei oska lugeda oma rõõmuks.” Gaiman üldistab, muidugi ei ole pilt nii mustvalge. Kuid mittelugemise ja asotsiaalse käitumise seos on siiski olemas. Ning see on paljuski seotud empaatiavõimega, suutlikkusega kujutleda end teise inimese olukorda.

3. Ilukirjandus on ainulaadne selle poolest, et võimaldab inimesel lugemise käigus luua täiesti kordumatu omamaailma, elada tegelaskujudesse sisse viisil, mida ei paku ükski teine kunstiala. Jah, me elame kaasa filmitegelastele, me saame emotsioone muusikast ja kunstist. Kuid teistmoodi. Raamatute tegelased, miljööd ja tegevustikud võtavad lugeja peas individuaalse, kordumatu kuju. Tegelasest saab osa inimesest endast, nad avardavad ja süvendavad igaüht omamoodi. Ja pakuvad ainulaadse võimaluse võõra teadvuse tajumiseks ja mõistmiseks. Kaasaelamine kirjandusteosele on eriline isiksust arendav tegevus, raamatu lugemise käigus tekkivatele läbielamistele on raske leida vastet mujalt.

4. Mis kasu on inimesel sellest, et ta lugemise käigus midagi läbi elab ja “vaimusilmas” ette kujutab? Minu meelest on kujutlusvõime puudumine muutunud juba probleemiks, selle taandumine kultuurist on aina ilmsem. Juba mõnda aega on käibel mõiste “ideede kriis”, seda nii kultuuris kui ühiskonnas laiemalt. Massikultuuri vaadates ei näe seal enam ammu uusi karaktereid või süžeekäike; ilma teevad kordused ja aina uued järjed ammustele superkangelastele, kultusfilmidele või arvutimängudele. Mida vähem kujutlusvõimet, seda vähem ideid, seda rohkem fantaasiavaest tasapinnalist mõtlemist. Seda igavam tundub kogu maailm. Olete kohanud noori, kellel on kogu aeg igav? Pärts hirmutav on näha ka neid arvutiajastu-inimesi, kes ei saa enam absurdinaljadest (või üldse naljast) aru. “Mis mõttes nagu”-reaktsioon teeb nukraks. Aga küsimus ei ole ainult nukruses.

5. Küsimus on võimes midagi ette kujutada, abstraktselt mõelda. Abstraktne mõtlemine aitab inimesel luua seoseid ja teha järeldusi. See on mõtletegevus, mida inimene vajab iga päev, alates päevaplaani logistikast ja lõpetades otsusega, millise partei poolt hääletada või milline elukutse valida. Abstraktne mõtlemine aitab inimesel ette kujutada, mis saab siis, kui ta otsustab käituda üht- või teistmoodi. Aitab mõista oma elus ja ühiskonnas toimuvaid protsesse, neist oma arvamus kujundada, neid seeläbi ka mõjutada. Mida vähem on inimesi, kes suudavad otsuste, protsesside ja tegude tagajärgi ette kujutada, seda suurem on lihtsalt manipuleeritav mass. Mida lihtsamini manipuleeritav on mass, seda vähem vajab ühiskond uusi ideid ja aatelist mõtlemist. Seda enam toimub ühiskonna primitiivsemaks muutumine, taandarenemine, lagunemine.

6. Lagunenud identiteedi ja igavlevate inimestega maailm ei ole kindlasti parim paik. Muu hulgas – või tegelikult ennekõike – aitab ilukirjandus inimesel tajuda narratiivsust. Ilukirjandus tähendab lugude jutustamist. Iga inimene on tegelikult üks lugu, kogum mälestusi ja omadusi, mille kaudu ta ennast määratleb. Ilma mäluta inimest justkui ei eksisteerigi, lood sünnitavad identiteeti üksikisikust tsivilisatsioonideni välja. Ja inimese vajadus lugusid jutustada ja kuulata on ürgne. Seda vajadust ei ole kunstlikult tekitatud, see on olemas iseenesest. Lugemise ja jutustamisega kaasneb omakorda sõnavara, mille rikkus mõjutab suuresti inimese maailmataju avarust.

7. Arvamus, et lugemine on ajaraiskamine ning sellest ei ole päriselus kasu, on seetõttu sügavalt ekslik. Krista Kaera sõnadega: “Inglismaal, kus on tehtud mitmeid majanduskoostöö ja -arengu organisatsiooni uurimusi selle kohta, kuidas lugemine inimese edasist käitumist elus on mõjutanud, on välja selgitatud, et 2/3 nendest õpilastest, kellest saavad funktsionaalselt kirjaoskamatud, lõpetavad abirahade saajana, samuti on 80% noortevanglas viibijatest funktsionaalselt kirjaoskamatud, kes oskavad võib-olla lugeda midagi kergemat, kuid ei ole võimelised aru saama vähegi keerulisemast tekstist. Teismeliste hulgas tehtud uuringute põhjal võib öelda, et edaspidises elus on sotsiaalselt kõige mobiilsemad ja elus kõige edukamad need inimesed, kes loevad lugemismõnu pärast. Kes ei loe kohustusest ja selleks, et tekstist tingimata teadmisi saada.”

8. David Comer Kidd ja Emanuele Castano toovad oma uurimuses välja selle, et kõige rohkem arendab inimese tunnetusvõimet kõrgetasemeline ilukirjanduslik tekst. Niisiis mitte menu- ja kokaraamat, vaid näiteks kirjandusklassika. Heal tasemel ilukirjanduslik tekst sunnib pingutama: aktiveerima oma ajus erinevaid piirkondi, mille tulemuseks on kognitiivsete (= *tunnetuslike*) võimete kasv.

9. Järeldus võiks niisiis olla üsna lihtne. Ilukirjandus ei ole teise- või kolmandajärguline meelelahutus, vaid eluliselt vajalik nähtus. Kirjandus peaks olema üks haridussüsteemi olulisemaid aineid [---]. Lugemise propageerimine peaks olema riikliku tähtsusega tegevus. On ju üsna ilmne, et igaüks tahaks elada hästi toimivas, ideederikkas ja arenevas ühiskonnas, kus edukad inimesed saavad lugemisest vaimse naudingut. Või on seda liiga raske ette kujutada?

Maarja Vaino, ajalehest Eesti Ekspress, 9. november 2013

Autor on A. H. Tammsaare majamuuseumi juhataja.

1. Seleta oma sõnadega lahti järgmised sõnad ja väljendid: (5 × 1)
  - a) aktuaalne küsimus (1. lõik)
  - b) empaatiavõime (2. lõik)
  - c) aateline mõtlemine (5. lõik)
  - d) ürgne vajadus (6. lõik)
  - e) funktsionaalselt kirjaoskamatu (7. lõik)

2. Mida peetakse silmas mõistega „ideede kriis” teksti 4. lõigus? (5)

3. Artikli 2. lõigus mainitakse seost mittelugemise ja asotsiaalse käitumise vahel. Kuidas seda seost põhjendada? (5)

4. Selgita loetu põhjal, milline mõju on mittelugevatel inimestel ühiskonna toimimisele? (5)

5. „Lagunenud identiteedi ja igavlevate inimestega maailm ei ole kindlasti parim paik.” Tekstile tuginedes selgita seda autori väidet. Kas oled tema seisukohaga nõus? Miks / miks mitte? (5)

6. „Kirjandus peaks olema üks haridussüsteemi olulisemaid aineid. Lugemise propageerimine peaks olema riikliku tähtsusega tegevus.” Arutle teksti põhjal, miks on lugemise propageerimine eluliselt tähtis just eriti noorte hulgas? (5)

II. ÜLESANNE

(30 / 100)

„Lugemise ja jutustamisega kaasneb omakorda sõnavara, mille rikkus mõjutab suuresti inimese maailmataju avarust.”

Kirjuta umbes 100sõnaline kommentaar selle seisukoha kohta.

III. ÜLESANNE

(40 / 100)

Kirjuta umbes 300sõnaline kirjand. Vali üks antud teemadest.

- 1) „Lugeja jõuab elada tuhat elu, mittelugeja vaid ühe.” (*George R. R. Martin*)

- 2) „Isegi kui käia läbi kogu maailm, otsides ilusat, ei leia me seda, kui me just ei kannu seda endaga kaasas.” (*Ralph Waldo Emerson*)